

Háló(zato)s sajtótörténet

Wirágh András: *A háló és az olló.*

Cholnoky László írásstratégiái és publikálási gyakorlata (1900–1929)

Szajbély Mihály 2005-ös, a magyar sajtó- és médiatörténet viszonyát fejtegető, elsősorban módszertani kérdéseket tárgyaló tanulmányában még ezt írja: „A magyarországi sajtó- és médiatörténet-írás egyik nagy hiánya, hogy a sajtó 20. századi történetéről a mai napig nem készült olyan áttekintés, mint az 1892-es évnél abamaradt akadémiai kézikönyv első két kötete. Kérdés természetesen, hogy szükséges és lehetséges-e folytatni ezt a vállalkozást, és ha igen, akkor milyen módon.”¹ Azóta megszületett Buzinkay Géza vaskos és progresszív, valóban kézikönyvszerű összefoglalása,² számos kutatócsoport szondázta a 19. és a 20. század sajtóját.³ Az utóbbi években a történettudományi kutatások, a magyar reformkor és a kiegyezés időszaka feltárásának újdonságai között is szép számmal találunk hatalmas sajtótörténeti anyagot megmozgató szintéziseket.⁴

Ahogy a hevenyészett felsorolásból is látható, a ma már megkerülhetetlen kézikönyvekké váló kötetek monumentális anyagmennyiségük mellett is egy-egy részterület komplex feltárására vállalkoztak. A magyar sajtótörténeti bibliográfiakutatás origói között a korábbi évekből említhetők Batári Gyula eredményei. A 19. századi tudományos (orvosi, technikai, ipari stb.) szaksajtót szondázó alpműveihez fordulva még ma sem elavult, korrekt kollektumokat lapozgatunk.⁵ A 20. századi magyar sajtó elemzése nehezen boldogulna Lakatos Éva adatbázisai, összefoglalói nélkül.⁶

¹ SZAJBÉLY Mihály, *A médiatörténet és a sajtótörténet viszonyáról*, Médiakutató 2005/1., 71.

² BUZINKAY Géza, *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

³ A kiváló összefoglalók közül a teljesség igénye nélkül néhány: RÓZSA Mária, *Magyarországi német nyelvű sajtó 1921–2000*, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2006.; Uő., *Pesti német nyelvű lapok. A kultúráközvetítés szolgálatában a reformkorban és az 1850-es években*, Argumentum, Budapest, 2013.; UJVÁRI Hedvig, *Deutschsprachige Presse in der östlichen Hälfte der Habsburgermonarchie: deutschsprachige Medien und ihre Rolle als Literaturvermittler in Ungarn in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, Gabriele Schäfer, Herne, 2012.

⁴ Például: DEÁK Ágnes, *Suttogások és hallgatások. Sajtó és sajtópolitika Magyarországon 1861–1867*, Osiris, Budapest, 2018.; DEÁK Ágnes – TAMÁS Ágnes, *Sziszifuszok küzdelme. Kormányzat és sajtópolitika Magyarországon 1860–1875*, Kronosz, Pécs, 2021.

⁵ BATÁRI Gyula, *A tudományos szaksajtó kialakulása Magyarországon 1721–1867*, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1994.; Uő., *Ipari, műszaki folyóiratok Magyarországon a 19. században*, Technikatörténeti Szemle 1982/13., 213–230.

⁶ Közülük most csak kettőt emelek ki: LAKATOS Éva, *Sikersajtó a századfordulón. Sajtótörténeti megközelítések*, Balassi – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2004.; Uő., *Kikötőben maradt hajók. Laptervezetek, meg nem jelent lapok válogatott bibliográfiája*, Gondolat, Budapest, 2018.

A felsorolásból nem maradhatnak ki Galambos Ferenc Nyugat-⁷ vagy A Hét-reper-tóriumai⁸ sem. A bibliográfiakutatás, repertóriumkészítés megszállottságot, szigorú munkamorált igénylő feladatát ma már csak kevesen vállalják. Az elkötelezettek között a jelen írásban recenzált vizsgálódás tárgyát képező Cholnoky-univerzum fel-dolgozásában is fontos eredményeket jegyző Lengyel András munkássága feltétlenül megemlíthető.⁹

E bevezetőből is látszik, hogy feltáró alapkutatásokban nincs hiány, ám a modern magyar sajtó története számos rejtett vagy csak a nagyközönség elől rejtőzködő kincset őriz még. Az Arcanum és a Hungaricana adatbázisai folyamatosan, a világjárvány miatt megújult erőre kapó lendülettel frissültek, és tettek könnyebben elérhetővé korábban kevésbé ismert tartalmakat, ám a forrásfeltáró kutatás lényege ma is elsősor-ban a kéziratos, nem digitalizált anyagok összegyűjtése, szintetizálása. Ezzel a probléma-val nemcsak a 19., hanem a 20. századi irodalomtörténet-írás is lépten-nyomon szembe találja magát. Wirágh András monográfiája úgy módszertanában, mint meg-mozgatott anyagmenyiségében mintaszerű példája annak, hogyan lehet ezeket a problémákat nagy munkabírással és invencióval áthidalva, egy csaknem teljes sajtó-anyag áttekintésének munkájával újrarajzolni egy részben ismertnek vélt életmű kör-vonalait. Az eredmény nemcsak sajtótörténeti szakmunkaként, hanem az elméleti bázissal is felvértezett kutató remek szoros olvasási ajánlataiként, novellaelemzéseiseiként is forgatható, fontos kézikönyv, melynek genealógiája is argumentálja az imént citáltakat.

Ahogy a kötet előszavában olvasható, Wirágh a Szegedy-Maszák Mihály vezette Kosztolányi-kutatócsoport külső munkatársaként, lappangó Kosztolányi-írások nyomában járva találkozott számos Cholnoky László-szöveggel kis vidéki lapok és „rö-vid életű folyóiratok” hasábjain. (9–10.) E gyűjtés eredménye volt először az idősebb Cholnoky-testvérről szóló kismonográfiája.¹⁰ Az újabb fázis ez a könyv, amelyet a hírek szerint egy korábbi válogatásokban eddig nem olvasható Cholnoky László-írásokat, e friss szakkönyvben vizsgált korpusz darabjait közreadó prózagűjtemény is kísér majd. Ha a szerző eddigi irodalomtudósi pályáját akarnám most felskiccelni, közhe-lyes és kiszámítható recenzensi fordulattal azt is mondhatnám, már Wirágh András első monográfiája is kiemelt problémaként kezelte a sajtótörténeti aspektusokat.¹¹ Sokat nem mondanék ezzel, a modern irodalom *Unheimlich*-variációi a technikai eszközök által megidézett legújabbkori kísértetek: evidencia, hogy a médiumoknak, médiumváltásoknak fontos szerepük van ebben a zsánerekben.

Úgyszintén felesleges lenne sokat időzni a „kísértetiességnek” mindig nagy figye-lmet szentelő tárcaregény elsődleges közlési terepe körül, és nem lenne különösebben izgalmas a 19. századi sajtóról mint a popularitás olvasztótégelyéről a szakirodalom

⁷ *Nyugat repertórium*, összeáll. GALAMBOS Ferenc, Akadémiai, Budapest, 1959.

⁸ *„A Hét” írói és írásai 1889–1924*, összeáll. GALAMBOS Ferenc, Budapest, 1954.

⁹ LENGYEL András, *Az „esthajnali csillag”. Vázlatok és adatok Cholnoky Viktorról*, Nap, Budapest, 2015.

¹⁰ WIRÁGH András, *Cholnoky Viktor, a szépirodalom*, Tempevölgy, Balatonfüred, 2017.

¹¹ WIRÁGH András, *Fantaszikum és medialitás. Kísértetek és írásnyomok a magyar prózában Nagy Ignáctól Szerb Antalig*, Ráció, Budapest, 2018.

ismert axiómáit sem újramondani. Inkább azt hangsúlyoznám – és erre a most mérlegre tett kötet meggyőző bizonyíték –, hogy a sajtóalapú 19. század és az inkább már a könyv primátusát hozó klasszikus irodalmi modernség kutatása sem művelhető magas szinten a kor folyóiratkultúrájának elmélyült ismerete nélkül. A századforduló és a két világháború közötti epoch alapos vizsgálata, médium- és technikatörténeti újragondolása, a magas irodalomnak a popularitás regisztereiben való immanens elhelyezése, a middlebrow-val, a szórakoztató regiszterekkel szimbiózisban való tárgyalása nem képzelhető el a napi és heti sajtó alapos tanulmányozása nélkül. Így bárki, aki a mondott univerzummal érdemben akar foglalkozni, előbb-utóbb sajtótörténésszé kell hogy váljon. Ez eshetett meg az elmúlt években Wirágh Andrással, most pedig úgy tűnik, hogy minden előzetes anyaggyűjtés a kontextusteremtő egész építőköveivé vált, amelyből végül egy impozáns alapzat jött létre. A kutató munkája bevezető fejezeteiben mindezt kiindulópontként meg is fogalmazza: „Amit ma századfordulós irodalomnak nevezünk, az nagyrészt a századfordulós sajtóközeg irodalmi (és társadalomtörténeti) következménye volt.” (21.)

De nézzük a konkrétumokat: Cholnoky László önéletrajza nem tárja fel, a könyvben is felhasznált, rendszeresen vezetett „publikálási naplója” viszont izgalmasan és bőséggel tárgyalja azt a folyamatot, amelynek eredményeként az 1920-as évektől kezdve Cholnoky „önplágiumai”, amelyek egész életművét (ahogy másokét is, például Kosztolányi Dezső és Hunyady Sándor kisprózáját) kísérték, egyre gyakoribbá váltak, mi több, ezeket a „csemegezéseket” diszkrét, a nyilvánosság elé nemigen tárt „leleplezések” követték. (15.) A korszak e tekintetben a jogi szabályozás kérdésében is képlékeny keretek között egzisztáló időszak. Grób László a magyar detektívregény fénykoráról szóló könyvecskéjében hosszan ismerteti azt a két híres sajtópert, a Palladis kiadónak a Novával, majd az Athenaeummal folytatott pereskedését, amelyet „szerzői jogbitorlás és tisztességtelen verseny” miatt indított a két versenytárs ellen, akik a kiadó álláspontja szerint legalábbis „ellopták” az egypengős regények szériájának ötletét. A perek a megegyező egységár és a hasonló borítók miatt folytak. Bár ennek az ismertetőnek nem célja a jogi procedúra minden részletét elbeszélni, az első fokon megnyert, majd másodfokon elvesztett eljárások az ilyen természetű precedenseket még nélkülöző magyar joggyakorlat formálódására és a probléma hazai viszonylatban is akuttá válására hívták fel a figyelmet.¹²

A filléres, pengős szériák egymással folytatott, olykor kíméletlen versenyéhez hasonlóan a tömeges utánközlések, az önplágium „előszobái” is rendszerszintű következmények, derül ki most Wirágh kötetéből. Az „önmásolás” feltételeit és gyakorlatát az 1830-as években megjelenő nyomatosok, a napisajtó segédanyagának számító, szériagyártott, a távirati irodák elvén működő, így a vidéki piacra termelve a nagyvárosi periodikák híryanagából „ollózó” orgánumok teremtették meg. (26.) Leopold Gyula *Általános Tudósítója*, olvashatjuk, mindebben élen is járt, működése, ahogy a hasonló gyakorlatot követő nyomatosoké is, „kivitelezhető mintává” tette ezt az érvényesülési lehetőséget. (27.) Az 1914. évi XIV. törvénycikk, az új sajtó-

¹² GRÓB László, *A magyar detektívregény fénykora 1930–1948*, Attraktor, Máriabesenyő, 2015, 32.

törvény pontosította a korábbi szabályozást: a szerző beleegyezése nélkül megjelent, sajtóvétséggel járó írás esetében a felelősség a közlőt illeti, beleegyezés esetén a szerző és az átvevő egyenlő felelősséggel tartozik. Az új törvényi keretek között a plágium előfordulásakor már egyértelműen a plagizáló tekinthető vétkesnek. Ám a perek, ugyanúgy, ahogy a „tisztetségtelen verseny” kérdésében példaként szolgáló Palladis–Nova–Athenaeum-ügyekben is, elhúzódtak, a plágium esetében sokszor el is maradtak. Ugyancsak a Kosztolányi-kritikai kiadás munkálataiból, elsősorban a novellaválogatások filológiai eredményeiből tudhatjuk, hogy a szerzők „ollózása” ebben az időszakban praktikus és sokszor követett gyakorlattá is vált. Általános szerzői módszerre vált az utánközlésre, kötetkiadásra előkészített szöveg kivágása az újságból, majd megtoldása a kellő módosításokkal. (29–30.) Wirágh könyve számos példát hoz erre a gyakorlatra, komótosan készítve elő fő témáját: Cholnoky László publikálási attitűdjének minél részletesebb felrajzolását.

A könyv plasztikus és hatékony módszere a szerzői életművek bemutatása a publikációk sűrűségét láttató és az egyes laptípusokbeli megjelenést elkülönítő szeriációs táblázatok segítségével. Elsőként a felívelő írókarriererek (Szini Gyula, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza) írásmennyiségének évi bontásáról kapunk hírt. A „referenciaszerzők” publikációinak sűrűsödése azt mutatja, hogy a karrierindításkor egy „központi lapra” és „műfaji sokszínűsége” volt szükség. (35.) Az OSZK Cholnoky-hagyatékában ugyan olvasható egy 1917 körül keletkezett kézírásos lista azon lapokról, amelyekben az alkotó publikált, a felsorolás azonban a valós tényeket nem teljesen fedő adatokat tartalmaz. Cholnoky a közlések és utánközlések fent vázolt bonyolult rendszerében mozogva maga sem volt tisztában a lapok közötti cseviszonyokkal, a vidéki lapokbeli megjelenések egy részéről nem is tudhatott, ám publikálási praxisának fő vonásai (utánközlés, plágium, önplágium) már ekkor kialakultak. (35.) Wirágh kutatásainak fontos eredményei között az író Cholnoky-testvérek szövegeinek filológiai feltárása említendő. Mindezt már a Viktorról szóló kismonográfiájában is külön fejezetben (*Együtt vagy külön-külön? [A Cholnoky-testvérek intertextualitása]*) tárgyalta. Az ide kapcsolódó elhíresült példa egy 1907-es próza ügye. A *Mozgai Pali* ugyanis csak névleg Viktor munkája, a szövegeket László és Tonelli Sándor írták.¹³ Ez az eset azonban ritka kivétel a „testvéri intertextusok” sorában, Wirágh kutatásai nyomán egyre több adattal megtámogatva ismerhetjük meg azt a körülményt, hogy elsősorban László merített rokona(i) életművéből. Az egymással összekapcsolódó életrajzok recepciója az elmúlt évtizedekben szimbiózisban formálódott, a „testvéri együttműködés első szövegemléke túlzás nélkül lopásként is említhető”, erősíti meg a monográfus. (46.) A szóban forgó textust, a *Hőscsinálást* László bátyja két fordításával együtt „nyúlta le” a *Füstkarikák* című kötetből. Az először *Hősök* címmel eltulajdonított publicisztika három címen és öt szövegváltozatban bukkant fel különböző lapokban, majd került be a *Bertalan éjszakája* című debütkötet prózái közé. (46–47.) A családi legendárium prózába épülését, az egymás közötti szövegáramlás gyakorlatát jelezheti finoman a most recenzált kötet borítóján

¹³ WIRÁGH, Cholnoky Viktor, a szépíró.

látható illusztráció is. A *háló és az olló* fedlapja a Cholnoky Lászlót, bátyját, Jenőt és nagybátyjukat, Ferencet ábrázoló fotó kivágata, amely ugyan innen egyedül a keménykalapos, cigarettázó Lászlót „menti át”, ám az eredeti kép „kiállózott” alakjai úgy lebegnek a szövegek körül, ahogy esetleges szerzőségük kérdése a saját eredetiségüket is lépten-nyomon megkérdőjelező Cholnoky László-publicisztikák körül.¹⁴

Wirágh könyve a hálózatelmélet alkalmazásával teremt rendet az imponáló anyagmennyiséget áttekintő, számos filológiai újdonságot hozó adatbázisában. A munka egyik fő iránya a hálózati csomópontok feltárása. Ez a módszer a kezdetektől a drámai körülmények között végrehajtott öngyilkosságig követi a Cholnoky-oeuvre kiadási praxisát és mutatja meg kétséget kizáróan, hogy egy szerzői életmű sajtómegjelenései kombinatorikai algoritmusokkal is leírhatók. A „publikációs csillagháló”, az alakzat, amelyet Cholnoky László írásgyakorlata annak első szakaszában kiad, egy „erős, kiemelt forgalmat biztosító középponthoz” kapcsolódó elrendezés. A hálózati topológiában a csillaghálózat a centralizált topológiák közé tartozik, meghibásodásának esélye azért is kicsi, mert ebben az összeköttetésben minden egyes csomópont kapcsolatban áll a központi csomóponttal. Cholnoky 1900 és 1906 közötti publikálási hálózata fontos csomópontként adta ki a Magyar Szemlét, a „vidéki lapok” elnevezésű összevont csomópont a Hazánk/Az Ország körül csereviszonyban álló orgánumok körül rajzolódott ki. A Magyar Szemle és Az Ország 1906-os megszűnése véget vett a csillaghálózatnak, a továbbiakban ez a korpusz más hálózatokba rendeződve vált leírhatóvá. (52–53.)

Az 1907 és 1914 közötti hálózat már mentes a korábbi csillaghálózatok gyengeségeitől, és bármelyik, az alkotó szövegeit sokat közlő lap esett is volna ki a lehetőségek közül, bőven válogathatott volna magának új központi lapot. (86.) A vidéki szövegtermelés intenzitását tudhatóan automatikus folyamatok gerjesztették. Térképre vetítve az adatokat még világosabban látható, hogy a könyvatosok útján történő terjesztés, a vidéki és a fővárosi lapok közötti „kibogozhatatlan” csereviszonyok legalábbis átlagos, de összességében viszonylag magas közlési „hajlandóságot” jelentettek. (91.) Az ezt az alkotói korszakot jellemző adat (Cholnoky László korábbi elbeszéléseit negyvenhét, az újakat hatvan különböző címváltozatban adta ki) az „önplagizálás” rutineljárásként való meggyökeresedését mutatja. (92.) A példák közül különlegességével is kitűnik *A nagy kérdés* című szöveg, amely Cholnoky Lászlóné (Furkó Mária) nevéen jelent meg először. Ha valóban az író akkori felesége a szerző, úgy férje ezt a történetet is gond nélkül eltulajdonította. (95.) Az 1907-től induló pályaszakaszt a kevés újdonság mellett a mániákus újraközlés jellemezte, a pálya ezen szakaszában még nem datálható sem debütáló kötet, sem az irodalmi mező metszeteiben való mozgás. Egyes kortársai szélesebb spektrumon mozogtak, gondoljunk Csáth esetében a zene és színikritika, Móricznál a drámaírás tereumaira. (98.)

Az első világháború idejére tehető látványos eltűnés éveiről alig tudunk valamit. A forráshiányos időszakkal kapcsolatban az e tekintetben szubjektív és sokszor

¹⁴ Garay utca 23., Cholnoky Ferenc, középen Cholnoky Jenő, jobbra Cholnoky László, Adományozó: Cholnoky Tamás, Év: 1900. Képszám: 29878. <https://fortepan.hu/hu/photos/?id=29878> (Utolsó megtekintés: 2023. július 17.)

szükszavú, ám mégiscsak orientáló visszaemlékezésből, László földrajztudós bátyja, Jenő önéletrajzából tájékozódhatunk. (108.) A természettudós autobiográfiájában egyébként is tanulságos, ahogy az író öcs és báty portréja kirajzolódik: „Laci öcsém elbeszéléseket és néhány rövid regényt írt. Örökösen előlegekben fuldoklott a szerkesztőségekben, s bizony nem tudott zöld ágra vergődni.”¹⁵ Jenő középiskolai kicsapongásait is Viktor bátyja és renitens barátai számlájára írta: „Másodikos gimnazista koromban sajnos nagyon belesodródtam Viktor bátyám társaságába.”¹⁶ A geográfusi visszaemlékezéseknek a fővárosi tanulmányokról és együtt lakásuk időszakáról szóló részeiben is elsősorban az idősebb Cholnoky lumpen életmódjáról számolt be: „Viktor itt is csak folytatta bohém életét”; „Viktor nem ment haza, csak én, mert az útiköltséget el akarta mulatni.”¹⁷ Az ehhez hasonló, személyessége mellett is hiányos konfessziókból kiszálazható irodalomtörténet, az életrajz „fehér foltjainak” detektálása, tartalommal való megtöltése Wirágh könyvének egyik legfontosabb eredménye.

A hálózatelmélet módszertanát követő kötet maga is hálózatos logikát mutat: a biografikus adatok és sajtótörténeti adatbázisok egységeit motívumelemző részek, a *close reading* segítségével megmozgatott szövegelemzések követik. Ha hozzáteszünk mindehhez, hogy korábban nem, vagy kevésbé ismert Cholnoky-prózákról van szó, a jelen munka hasznosságához még kevésbé férhet kétség. Bár ebben a gondolatmenetben éppen az ismert és korábban is elemzett korpusz egyik kitüntetett ágense, a *Piroska* című regény textúrája az önkompilációs gesztusok egyik legmarkánsabb példája. A korábbi kutatásokból is tudható, hogy Cholnoky az *Utolsó vacsora* című, az Érdekes Újságban már megjelent prózáját is bemásolta, jelentősen átdolgozva, a regény szövetébe. (126.)¹⁸

A *Piroska* több korábbi Cholnoky-szöveget is magába szívott, *A fogatlan Kopeczky* című fejezete az egész prózájában való áramlás, a történetek cirkulációs gyakorlatának eklatáns példája. A problémáról Cholnoky László korábbi életrajzírója, Nemeskéri Erika így írt: „E novellabetétnek is fölfogható részlet a *Piroskán* kívül is fölbukkan; a *Tamásban*, a *Régi ismerősben*. Mint a *Piroskában*, ezekben is ugyanazt a helyzetet értelmezi. A bölcs falusi kocsmáros alakja megjelenik a *Búzakalász* és a *Varázskalap* című novellákban is.”¹⁹ Nemeskéri kijelentését Wirágh egyik, jelen könyve előtanulmányaként szolgáló cikkében így korrigálja: „Nemeskéri helyesen mutat rá az anekdota két regényben is tetten érhető vándorlására, de véleményem szerint a könyve 142. lábjegyzetében foglalt információk pontosításra szorulnak. Ugyanis a *Tamásban*, Cholnoky posztumusz regényében csak Réz zsidóval és kocsmájával találkozhatunk, a vándortörténet ezúttal nem íródik be.”²⁰ Az ehhez hasonló példák lajstromozása,

¹⁵ Cholnoky Jenő (1870–1950), szerk. GÉCZI János, Vár ucca tizenhét, Veszprém, 1998, 194.

¹⁶ Uo., 209.

¹⁷ Uo., 221.

¹⁸ Vö. WIRÁGH András, *A debütáló regény mint kompiláció. Cholnoky László: Piroska*, Irodalmi Szemle 2017/2., 52–53.

¹⁹ NEMESKÉRI Erika, *Cholnoky László*, Akadémiai, Budapest, 1989, 116–117. (Irodalomtörténeti Füzetek 119.)

²⁰ WIRÁGH, *A debütáló regény...*, 48.

amelyekből az új Cholnoky-monográfiában számossal találkozunk, megvilágítja, hogy milyen fontos következtetéseket tartogathat egy teljes adatgyűjtésre törekvő forrásfeltárás.

Az 1920 és 1925 közötti pályaszakaszban „összetett gyűrűhálózatot” ad ki a publikálási praxis, a kortársaknál megszokottól eltérő karrierépítést immár az intenzívebb szövegtermelés, az új műfajok kipróbálása, továbbá a szélesebb irodalmi mezőben való mozgolódás jellemzi. A régi minták (a kezdőmondatok maszkolása, a szereplők nevének cseréje, a sűrítés, a bővítés stb.) azonban megmaradtak, a megjelenések számos mozaikszöveget, szövegimplantátumot tartalmaznak. (212.) A pálya tragikus vége azonban nem elsősorban mediális okokkal magyarázható, a személyes sors fordulatai, az önpusztításban való elmerülés, a publikálási kedv ebből adódó csökkenése nem feltétlenül csak a már kipróbált, részben ekkorra már önjáró „szövegközli gépezet” akadozásával írhatók le. A kortárs sajtótörténeti kutatások egyik legégetőbb kérdése két álláspont összecsapása: az egyik szerint a 19–20. század magyar sajtójának jelentős része (elsősorban persze a vidéki lapok) még mindig láthatatlan a professzionális kutatás számára is, de egyébként sem áll, soha nem is állhat rendelkezésre elég adat a korrekt szintézishez. A másik elképzelés egy ortodox irodalomtörténeti felfogásé, amely szerint a kánonok működését pusztán esztétikai szempontok generálják, így az emlékezet rostáján fennakadó művek valóban a „legértékesebbek”, a teljes anyaggyűjtés elmaradása így, némi túlzással, kis kockázatot rejtő körülmény.²¹ Ezek az állítások Wirágh könyvének zárlatában össze ugyan nem csapnak egymással, ám végül a két módszer együttes alkalmazásának példájaként áll előttünk ez a „nehezen feltérképezhető bukástörténet” (223.).

A *háló és az olló* a fent ismertetett módszerekkel halad végig Cholnoky László teljes pályáján, a hálózatelméleti és sajtótörténeti csomópontok, sűrűsödési pontok felől korszakolva azt. Hasonló, minél több, nemcsak illusztratív, hanem valóban reprezentatív vizsgálódásra, konzekvensen végrehajtott kutatásra volna szüksége a magyar sajtótörténetnek. A módszer életképességét véleményem szerint elsősorban a megnyugtatóan bizonyított eredmény szavatolja. A könyv olvasójának fő következtetése az lehet, hogy az intézményi-mediális okok részben alátámasztják az életrajzról eddig tudottakat, részben azonban valóban új felismeréseket hoznak. A *háló és az olló* legfontosabb megállapításai az életművek (nemcsak a Cholnoky-œuvre) kánonon belüli mozgásának az irodalomtörténet-írásban is olykor „misztikussá”, kevésbé megfoghatóvá olvasott okait konkretizálják, elemelik azt az egyéb szubjektív, kevésbé argumentálható tényezőktől. Wirágh András Cholnoky-monográfiája kivitelezésében, impozáns anyagmennyiséget megmozgató jegyzetapparátusában, teoretikus nyelvét tekintve is kitűnő munka, hibájául csak néhány darabosabb szóhasználat, első-

²¹ Erről bővebben *Az adatbőség zavarai. Sajtótörténeti kutatások és a digitalizáció* címmel megrendezett online műhelykonferencián esett szó 2020. május 28-án. (Sajtótörténet és digitalizáció kerekasztal 1–2. Résztvevők: Bevezky Gábor, Kokas Károly, Rózsafalvi Zsuzsanna, Szajbély Mihály, Maróthy Szilvia. Moderátor: Császtvay Tünde. <https://mtabtk.videotorium.hu/hu/recordings/38145/sajtotortenet-es-digitalizacio-kerekasztal-1>; <https://mtabtk.videotorium.hu/hu/recordings/38148/sajtotortenet-es-digitalizacio-kerekasztal-2>. Utolsó megtekintés: 2023. július 17.)

sorban a fejezetkezdő életrajzi leadek talán túlságosan is sommás megfogalmazásai (lásd például az *elhuny* szó gyakori és furcsán is ható használatát a 19. oldalon) róhatók fel. Mindez azonban semmit sem von le a hiánypótló könyv eredményeiből. A kötet a jövőben nemcsak a Cholnoky-kutatáshoz, de a századfordulós sajtó vizsgálatához is nélkülözhetetlen lesz.

(*Kijárat, Budapest, 2022.*)